

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2022 – Volume 31, Issue 1, pp. 72–75
<http://doi.org/10.18352/jsi.722>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Bruno Latour (2018). *Waar kunnen we landen?*

Politieke oriëntatie in het Nieuwe Klimaatregime.

Amsterdam: Octavo Publicaties. 132 pp., € 19,50. ISBN

9789490334253, vertaling: Rokus Hofstede.

BOOKS

ERIK JANSEN, MARCEL SPIERTS

Erik Jansen, associate lector Capabilities in Zorg en Welzijn, HAN University of Applied Sciences.

E-mail: erik.jansen@han.nl

Marcel Spierts, zelfstandig onderzoeker en publicist sociaal werk, educatie en cultuur.

E-mail: mspierts@xs4all.nl

AARDSE POLITIEK

In dit essay gaat Bruno Latour in op de vraag hoe we het huidige politieke landschap moeten begrijpen in relatie tot de klimaatkwesitie. Wat huidig betekent moeten we daarbij relatief zien, de oorspronkelijke Franse versie van het essay is uitgekomen in 2017, wat betekent dat het is geschreven in het eerste jaar van het 'Trumpiaanse' tijdperk, de periode onder presidentschap van Donald Trump. De vele verwijzingen naar Trump in het boek verraden dan ook de ergernis en de cynisch-iconische waarde die Latour hecht aan het aan de macht komen van Donald Trump in de Verenigde Staten. Maar ondanks de, in ieder geval voorlopige, opschorting van dat tijdperk, is Latours denkexercitie nu niet minder relevant.

Het werk van Latour onderscheidt zich doorgaans door andersoortige en creatieve manieren van presentatie, zowel conceptueel als qua vormgeving. Dat blijkt ook hier weer, de inhoudsopgave bestaat uit een serie titels in de vorm van stellingen die een korte samenvatting van de hoofdstukken vormen. Deze zijn in de doorlopende tekst echter titelloos genummerd, wat benadrukt dat het hier een betoog betreft. En wat voor een betoog: een vlammende argumentatie voor fundamentele transformatie in ons denken over onszelf en de wereld.

Latour start zijn essay met de hypothese dat deregulerende globalisering, de explosie van ongelijkheden en de ontkenning van klimaatverandering symptomen zijn van dezelfde historische situatie. Het lijkt erop dat een groot deel van de leidende klassen tot de conclusie is gekomen, aldus Latour, dat de hulpbronnen op de wereld onvoldoende zijn voor alle aardbewoners. Daarom hebben ze het ideaal dat alle mensen in gelijke mate kunnen floreren, opgegeven en ingeruild voor een 'ieder-voor-zich attitude'. Dit wordt volgens Latour treffend duidelijk in een hang van de allerrijksten, zoals Jeff Bezos en Elon Musk, om van de aarde weg te vluchten "to boldly go where no one has gone before", zoals het gezegde in de science fiction serie Star Trek luidt. Dit doen de rijken echter niet uit ideële motieven, maar vooral uit eigenbelang om een leefbare plaats voor zichzelf veilig te stellen, die op aarde immers binnenkort niet meer te vinden zal zijn.

De titel van het essay verwijst naar de door Latour als noodzakelijk betitelde tegenbeweging, niet opstijgend en weg van de aarde maar terug naar een plek op die aarde waar we weer kunnen landen. Oftewel, waar (alle) aardbewoners weer in balans met de wereld kunnen komen in de flinterdunne, kritische zone rond het aardoppervlak die daadwerkelijk leefbaar is. Het essay behandelt de politieke keuzes die nodig zijn om tot een dergelijke fundamentele transformatie te komen.

Deze politieke oriëntatie laat zich als volgt omschrijven: De klassieke sociale tegenstelling tussen solidariteit en eigenbelang, aangeduid als spanning tussen links en rechts, voldoet niet meer, en maakt plaats voor een spanningsveld tussen vier attractoren geordend langs twee dimensies. De ene dimensie omvat het *globale* enerzijds en het *lokale* anderzijds (p. 23). Hierbij kan het globale negatief worden opgevat, waarbij het gaat om het opdringen van een enkelvoudig gezichtspunt (bijvoorbeeld: vrijheid als universele en absolute waarde). Maar het globale kan ook positief worden opgevat. Bijvoorbeeld het verveelvoudigen van gezichtspunten of het rekening houden met het grotere geheel. Tegelijk kan ook het lokale zowel negatief als positief worden gezien. Negatief, bijvoorbeeld bij het tot absolute norm verheffen van het eigen plaats- en tijdgebonden

BOOKS

perspectief. Of positief, zoals bij het verbonden willen blijven met de afkomst en levenswijze van de eigen groep.

De dimensie van deze tegengestelde attractoren van lokaal versus globaal is volgens Latour echter onvoldoende om een duurzaam bestaan vorm te kunnen geven. Daarom hebben we een andere dimensie van tegengestelde attractoren nodig die een meer geologisch perspectief omvat (p. 51). Op deze dimensie wordt de ene pool gevormd door het *bodemloze*, zoals zichtbaar in het neo-liberale, kapitalistische perspectief van economische groei, uitdijende vrije markten en immer toenemende rijkdom van sommigen, resulterend in de vergroting van de economische ongelijkheid. De andere pool staat voor het *aardse*, de plek waar je als aardbewoner kunt landen en wortelen te midden van andere (menselijke of niet-menselijke) aardbewoners en daarmee in balans en dus duurzaam kunt samenleven (p. 58). De titel van het boek verwijst hier dan ook naar: hoe komen we naar die aardse attractor?

Latour plaatst het fenomeen van klimaatontkenning overigens ook binnen deze dimensies: klimaatontkenners hebben er doorgaans belang bij te ontkennen dat de aarde uitgeput raakt omdat de hogere sociaal-economische klassen waar zij toe behoren en hun geassocieerde levensstijl neigen naar de attractor van de bodemloosheid. Uiteindelijk concludeert Latour dat de sociaal-economische klassenstrijd dus moet worden overgenomen door een geo-sociale plaatsenstrijd met als inzet de ecologie, dat wil zeggen de beperkte leefbare ruimte op de aarde. Daarmee wordt de politieke oriëntatie die we zoeken een "probleem van dimensies, schaal en behuizing" (p. 27). En wordt het dus zaak om juist over die territoria het debat te gaan voeren (p. 65). Latour ziet een belangrijke rol weggelegd voor Europa, dat hij nogal utopisch een "... archipel van schitterende steden" (p. 122) noemt, als moreel en verantwoordelijk leider om de wereld naar een dergelijke nieuwe oriëntatie te leiden.

Latour laat met dit essay zien hoe zijn eerdere vernieuwende ideeën over materialiteit en post-antropocentrisme, zoals in *Het parlement van de dingen* toepassing kunnen krijgen in de dagelijkse realiteit van het politieke debat. Dat doet hij niet in de laatste plaats door het veelvuldig gebruik van ruimtelijke (en dus materiële) begrippen: plaats, aards, geo-sociaal, territoria, landen. Hij introduceert daarmee een logica die de klassieke links-rechts categorieën van het politieke debat ter discussie stelt, deze typeert als "navelstaarderig" antropocentrisch, en ons in de richting van een meer ecologisch denken duwt. Een dergelijk ecologisch vocabulaire kan ons handelen in de klimaatkwestie in relatie tot het sociale behulpzaam zijn, omdat het tegenwicht biedt aan het

blijven zien van de klimaatkwestie en de sociale ongelijkheidskwestie als losse, naast elkaar staande politieke vraagstukken.

Bovendien, en dat is voor het sociale werkveld uiterst relevant, verlegt hij hiermee ook de bakens voor de sociale strijd van het economische domein, naar het ecologisch-geografische domein. Oftewel, duurzaamheid en de klimaatkwestie zijn in deze redenering van Latour eigenlijk de primaire sociale kwestie geworden. Wie had kunnen denken dat ergernis over een Amerikaanse president ons dat inzicht zou opleveren?